

*Кривченко О. В.,**викладач кафедри організації розслідування злочинів
Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДТП

Анотація. У статті визначені основні теоретичні та практичні аспекти щодо використання можливостей негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами. Автором наведено вичерпне коло обставин, за яких можливо їх провадити, та здійснено порівняльну характеристику цих категорій.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, оперативно-розшукова справа, дорожньо-транспортної пригода.

Постановка проблеми. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що вступив в законну силу 19 листопада 2012 року, повністю змінив парадигму вітчизняного кримінального судочинства. Новація відбулась практично у всіх сферах кримінальної юстиції. Вагомим нововведенням є запровадження негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) як додаткового способу збирання доказів стороною обвинувачення. Таким чином, у слідчих відкриваються безпрецедентні можливості при розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів, що сприяє як отриманню нових фактичних даних, так і перевірці раніше зібраних. Безперечно, такий підхід є важливим напрямом загальнодержавної стратегії боротьби з правопорушеннями у сфері безпеки дорожнього руху. Адже не притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які зникли з місця дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) або переходять від правоохоронних органів, чи просто не спроможність доведення їх причетності внаслідок неналежного розслідування, безпосередньо впливає на поширення цих негативних явищ, кількість яких досягла і так вражаючих масштабів. Лише за 10 місяців 2012 року за показниками роботи МВС України в ДТП загинуло 4 104 особи, травмовано понад 31 тисячу, тоді як торік за цей же час загинуло 3838, а було травмовано 30833. І, найголовніше, станом на 20 листопада 2012 року в ОВС залишок нерозкритих злочинів, пов'язаних з ДТП зі смертельними наслідками, становив 5926 кримінальних проваджень, а з 1 січня 2012 року по вказаний період 388 з них були закриті по закінченню строків давності [1]. Тому питання щодо використання можливостей НСРД та

ОРД при розслідуванні кримінальних проваджень про порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів набуває неабиякої актуальності. Разом з тим, як слушно зауважив М. Шилін, із запровадженням інституту НСРД, утворилася доволі цікава і заплутана ситуація та виникає справедливе запитання: у чому полягає різниця між НСРД та оперативно-розшуковими заходами? Адже суб'єктами проведення оперативно-розшукових заходів і НСРД виступають фактично, за винятком розвідувальних органів, одні й ті самі державні інституції [2, 59].

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Окремі питання, що стосуються розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів викладені в працях М. Г. Богатирьова, В. І. Жульова, Б. Л. Зотова, М. П. Зуєва, В. А. Мисливого, С. Г. Новікова, В. К. Стринжі та інших вчених. Були захищені кандидатські дисертації П. П. Луцюка [3], М. П. Климчука [4], П. С. Луцюка [5]. Проте, наведені праці досліджувались у відповідності з КПК 1961 року, у яких з об'єктивних причин не враховані можливості використання НСРД у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Свою позицію стосовно порівняльного аналізу НСРД і ОРД висловили чимало вітчизняних теоретиків та практиків. На сьогодні є непоодинокі публікації у фахових виданнях, збірниках доповідей конференцій, присвячених досліджуваній тематиці, зокрема, О. В. Говоров, окреслив позитивні і негативні наслідки використання негласних способів збору доказів, передбачених у новому КПК України [6], І. І. Мусієнко та С. О. Гриненко прокоментували положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і Кримінального процесуального закону 2012 року, що стосуються права оперативних підрозділів та слідчих проводити, відповідно, оперативно-розшукові заходи (далі – ОРЗ) та НСРД [7], Є. Д. Скулиш дав загальну оцінку і детально прокоментував окремі положення нового кримінального процесуального законодавства, що стосуються НСРД [8]. В. І. Фаринник охарактеризував розвиток правового регулювання збирання доказів шляхом проведення НСРД за новим КПК України [9]. Дослідили витоки поняття спеціальна діяльність правоохоронних органів як єдиного закону про спеці-

альну діяльність правоохоронних органів, що здійснюється під час НСРД І. В. Сервечкий, О. М. Юрченко та В. В. Редька [10, 11]. У свою чергу І. І. Когутич проаналізував окремі положення КПК України щодо НСРД, запевнивши, що розширення системи слідчих дій об'єктивно обумовлено потребами спрощення досудового розслідування, усунення дублювання у ході виявлення та фіксації належних фактичних відомостей, та надання їх суду [12]. В. О. Глушков та О. А. Білічак провели порівняльно-правовий аналіз законодавства України, що встановлює порядок проведення інтрузивних ОРЗ та НСРД, проаналізувавши при цьому значення практики Європейського суду з прав людини для їх нормативно-правової регламентації [13]. Проте, не переменшуючи наукові здобутки вітчизняних вчених, питання щодо використання можливостей НСРД і ОРД в ході розслідування злочинів, пов'язаних з ДТП, ніким із вітчизняних авторів розглянуті так і не були. Тому вирішення існуючих проблем у цьому контексті має надзвичайно важливе значення.

Мета статті полягає у визначенні основних теоретичних та практичних аспектів щодо використання можливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ДТП.

Викладення основного матеріалу. Щоб розкрити ці дискусійні питання, спершу необхідно визначити основні поняття, які стосуються досліджуваної проблеми. Так, згідно зі ст. 246 КПК України НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [14]. У свою чергу, стаття 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що: «Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів» [15].

Водночас, пункт 1 статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставами для проведення ОРД, є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому Законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину. Між іншим, в Інструкції «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», затвердженої наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700 в пункті 3.1 передбачено, що ведення оперативними підрозділами оперативно-розшукової справи (далі – ОРС) провадиться щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів внутрішніх справ [16].

Таким чином, на наш погляд, головна відмінність НСРД та ОРД, полягає в тому, що ОРД проводиться за наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів щодо злочинів, що готуються, та осіб, які готують вчинення злочину, а НСРД – в межах кримінального провадження як вид слідчої (розшукової) дії, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

У кримінальних провадженнях про порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів НСРД можуть проводитись для: встановлення особи водія, який керував транспортним засобом та вчинив ДТП, а потім зник з місця події; знайдення знарядь злочину (транспортного засобу) або особи злочинця, який зник з місця пригоди або переховується від слідства; затримання особи, якій було вручено повідомлення про підозру за вчинення злочину, передбаченого статтею 286 КК України, та оголошено в розшук; виявлення, вилучення та фіксації речових доказів, документів та слідів злочину, які мають значення для розслідування ДТП; для встановлення додаткових очевидців (свідків) та постраждалих (потерпілих) в результаті ДТП; для ідентифікації транспортного засобу за його індивідуальними та родовими ознаками; виявлення обставин, що вказують на інсценювання або приховування факту ДТП; встановлення місцезнаходження трупу (у ДТП зі смертельними наслідками) та місця його заховання, якщо тіло загиблого було переміщено в інше місце; документування фактів протидії розслідуванню.

При встановленні особи водія, причетного до ДТП, слід орієнтуватись на таку процесуальну дію як *установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку* (Стаття 268 КПК). Цей вид НСРД дає змогу, за допомогою спеціальних технічних засобів, локалізувати місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу (мобільного телефону, комп'ютерної техніки, у якій активовано та налаштовано 3G (third generation) або 4G (fourth generation) зв'язок), систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, або пристрої з функцією GPS – навігації (Global Positioning System – система глобального позиціонування).

Використання можливостей цієї НСРД доречно у більшості із наведених ситуацій, адже в умовах бурхливого розвитку електрозв'язку відбуваються постійні кількісні і якісні зміни засобів і послуг мобільних телекомунікацій. В даний час практично мобільні пристрої зв'язку можуть знаходитися, як в кожному транспортному засобі, так і поблизу нього в момент ДТП. Потенційними джерелами криміналістично значущої інформації у цьому випадку є засоби мобільного зв'язку та навігації, зокрема: мобільні телефони,

смартфони, навігаційні пристрої GPS, супутникові протиугінні системи GPS або модуль GSM (Group Special Mobile), який виконує ті ж самі функції, але через мережу мобільного зв'язку, ноутбуки або планшетні комп'ютери (Tablet computer) або електронний планшет), які активовані та підтримують налаштування 3G та 4G зв'язку. Таким чином, у процесі функціонування мобільного зв'язку беруть участь мобільні пристрої, мережа базових станцій і комутатор. Для використання інформації, що міститься в цих засобах, в діяльності по розкриттю і розслідуванню ДТП необхідно актуалізувати, створити умови для сприйняття слідчим або оперативним працівником. Зі всієї безлічі інформаційних сигналів мають бути виділені, перш за все ті, які містять інформацію, що може згодом виступати доказами у кримінальному провадженні.

Наступну групу складає інформація, що міститься в операційно-інформаційних системах, центрах комутації і надається оператором стільникового зв'язку. Вона включає: довідкові відомості: настановні дані абонента (прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані, адреса місця проживання), що встановлюються по номеру телефону; IMEI-код (International Mobile Equipment Identity), що визначається по номеру телефону; номер телефону за настановними даними особи; конфіденційні дані (білінг): протокол з'єднань фіксованого номеру абонента за певний період часу; протокол з'єднань абонентів оператора зв'язку через конкретну базову станцію за певний період часу; дані про місцезнаходження абонента або апарату мобільного зв'язку в зоні дії базової станції даного оператора стільникового зв'язку в указаний час (ці відомості дозволяють встановити місцезнаходження абонента, що дзвонив або отримав вхідний дзвінок в час, що цікавить слідство); протокол з'єднань абонента з фіксованим IMEI-кодом телефонного апарату за певний період часу; номер і настановні дані абонента по IMEI-коду телефону; IMEI-код тощо. Такі заходи доречно проводити з метою встановлення особи водія, який керував транспортним засобом та вчинив ДТП, та зник з місця події [17].

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи доцільно проводити (стаття 267 КПК України) для виявлення, фіксації, виготовлення копій чи отримання зразків для дослідження. При розслідуванні ДТП ця НСРД надає змогу: встановити характер пошкодження транспортного засобу, який ретельно переховується злочинцем; одержати залишки біологічного походження, тканини, лакофарбового покриття з кузову автомобіля (в залежності від конкретної слідчої ситуації, це можливо здійснити в межах проведення негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (стаття 274 КПК України); завантажити та скопіювати інформацію, яка зберігається в відео-регістраторі авто; знайдення та затримання особи, яка розшукується тощо.

Аудіо-, відеоконтроль місця (стаття 270 КПК України) та *спостереження за особою, річчю або місцем* (стаття 269 КПК України) доцільно проводити у розшукових цілях, зокрема, для ідентифікації або встановлення місцезнаходження транспортного засобу, виявлення фактів знищення чи приховування слідів злочину тощо.

Накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка (статті 261 та 262 КПК України), а також *зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж або електронних інформаційних систем* (статті 263 та 264 КПК України) у кримінальних провадженнях про ДТП можуть проводитись як в пошукових цілях, так і для документування фактів протидії розслідуванню та виявлення обставин, що свідчать про інсценювання або приховування події злочину. Для досягнення наведеної мети не виключається можливість використання *конфіденційного співробітництва* у порядку, визначеному статтею 275 КПК України [14], Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [15], Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року [18] та іншим відомчими нормативно-правовими актами.

І, насамкінець, слід зауважити, що при наявності достатньої інформації, одержаної в установленому Законом порядку, про готування вчинення злочинів, пов'язаних з ухиленням від кримінальної відповідальності за вчинення ДТП, з метою проведення перевірки оперативні підрозділи заводять оперативно-розшукову справу (далі – ОРС).

У контексті зазначеного слід окреслити вичерпне коло кримінальних правопорушень, за яких можливо проводити ОРС: спроба підроблення документів (квитків, довідок, журналів запису приймання громадян тощо) для забезпечення алібі про неймовірність свого перебування на місці події в момент ДТП (стаття 358 КК України); замах на давання хабара посадовим особам за непритягнення їх до кримінальної відповідальності (стаття 369 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, зокрема незаконного заволодіння транспортним засобом для того, щоб переконати слідство, що нібито автомобілем керував не його власник, а «псевдо-викрадач», тим самим намагались приховати факт своєї причетності до вчиненого кримінального правопорушення (стаття 383 КК України); завідомо неправдиве показання свідків, які цілеспрямовано вводять в оману слідчого для спотворення фактичних обставин про ДТП (стаття 384 КК України); намагання з боку незацікавлених осіб перешкодити з'явленню свідка, потерпілого, експерта або їх примушування до відмови від давання показань чи висновку судової експертизи (стаття 386 КК України); незаконні дії щодо майна, зокрема, транспортного

засобу, на яке за ухвалою слідчого судді накладено арешт (стаття 388 КК України); приховування злочину, насамперед, факту ДТП або причетності до нього винних осіб (стаття 396 КК України); посягання на життя захисника чи представника у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги потерпілим чи постраждалим внаслідок ДТП, погроза або насильство щодо них, втручання в їх діяльність тощо (статті 397, 398, 400 КК України).

За умови заведення ОРС за наведеними фактами, начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу, у провадженні якого перебувають матеріали досудового розслідування за фактом ДТП, з метою закріплення за цією ОРС слідчого, якому доручено відповідне розслідування, для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

У свою чергу начальник оперативного підрозділу з дотриманням режиму таємності надає слідчому необхідні матеріали ОРС для вивчення та надання у разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність в їх діях ознак злочину.

У подальшому матеріали ОРС розглядаються під час оперативної наради за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в Єдиного реєстру досудових розслідувань. Одночасно розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів [16].

Однак, наведені кримінальні правопорушення після початку кримінального провадження в порядку статті 217 КПК об'єднуються в одне провадження з матеріалами про ДТП [14].

І, наостанок, на що хотілось би звернути особливу увагу: якщо інформація про готування до вчинення вище перерахованих злочинів стала відома безпосередньо слідчому в ході досудового розслідування, то згідно з правилами, передбаченими частиною третьою статті 217 КПК, відповідні матеріали виділяються в окреме провадження, за умови, якщо вони стосуються однієї особи або одного факту ДТП.

Висновки. Таким чином, нами було зроблено спробу визначити основні теоретичні та практичні аспекти щодо використання можливостей негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ДТП.

Література:

1. Стан та структура злочинності в Україні (станом на 20 листопада 2012 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: офіційний сайт МВС України: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.
2. Шилін М. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України / М. Шилін // Вісник Національної академії Прокуратури України. — № 1. — 2013. — С. 59-64.
3. Луцок П. П. Розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспортних засобів: дис. на здобуття наук. ступеня ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / П. П. Луцок. — К., 2007. — 187 с.
4. Климчук М. П. Розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (криміналістичні та процесуальні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М. П. Климчук // Київський національний університет внутрішніх справ. — Київ, 2007.
5. Луцок П. С. Особливості процесуального доказування в ході дослідження дорожньо-транспортних пригод, вчинених в несприятливих умовах: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / П. С. Луцок // Академія адвокатури України. — К., 2009. — 193 с.
6. Говоров О. В. Проблемні аспекти оперативно-розшукової діяльності в світлі положень нового КПК України / О. В. Говоров // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: мат-ли постійно діючого науково-практичного семінару (Харків, 19 жовтня 2012 р.). — Х.: Оберіг, 2012. — Вип. № 4. — С. 192—194.
7. Мусієнко І.І. Особливості правової регламентації оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій у новому кримінально-процесуальному законодавстві / І.І. Мусієнко, С. О. Гриненко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (Харків, 19 жовтня 2012 р.). — Х.: Оберіг, 2012. — Вип. № 4. — С. 223—230.
8. Скулиш Є. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є. Д. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2012. — № 2 (26). — С. 15—23.
9. Фаринник В.І. Розвиток правового регулювання збирання доказів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / В.І. Фаринник // Митна справа. — № 4. — (82) 2012, Ч. 2, книга 2. — С. 3-12.
10. Сервецький І. В. Спеціальна діяльність правоохоронних органів, що здійснюється під час проведення гласних, негласних слідчих (розшукових) дій / І. В. Сервецький, О. М. Юрченко, В. В. Редька // Часопис Академії адвокатури України. — № 15 (2'2012). — С. 1-7.
11. Юрченко О. М. Щодо поняття спеціальної діяльності правоохоронних органів під час проведення гласних, негласних слідчих (розшукових) дій / О. М. Юрченко, І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». — 2012. — № 2(6). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12uomsrd.p>
12. Когутич І.І. Проект КПК України: негласні слідчі (розшукові) дії / І.І. Когутич // Митна справа. — № 6 (78). — 2011, Ч. 2, книга 1. — С. 306-312.
13. Глушков В. О. Урахування європейської конвенції з прав людини й основних свобод у нормативно-правовому регулюванні інтрузивних оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій / В. О. Глушков, О. А. Білічак // Право. — 2012. — № 4 (38). — С. 179-184.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
15. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
16. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС від 14 серпня 2012 року № 700.
17. Щербаковська К. О. Засоби мобільного зв'язку як джерела інформації при розслідуванні торгівлі дітьми / К. О. Щербаковська // Форум права. — 2012. — № 1. — С. 1109-1113.
18. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114 /1042 /516 /1199 /936 /1687 /5 від 16.11.2012 року.

Кривченко А. В. Использование возможностей негласных следственных (розыскных) действий и оперативно-розыскных мероприятий при расследовании преступлений, связанных с ДТП

Аннотация. В статье определены основные теоретические и практические аспекты по использованию возможностей негласных следственных (розыскных) действий и оперативно-розыскных мероприятий при расследовании преступлений, связанных с дорожно-транспортными происшествиями. Автором наведен исчерпывающий круг обстоятельств, при которых возможно их проводить, осуществлен сравнительный анализ этих категорий.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, оперативно-розыскные мероприятия, оперативно-розыскное дело, дорожно-транспортное происшествие.

Krivchenko A. Harnessing the power of covert investigative (detective) actions and search operations in the investigation of crimes related to accidents

Summary. In the article it is defined the main theoretical and practical aspects of the use of secret investigative capacity (detective) actions and operational and detection activities in the investigation of crimes related to traffic accidents. The author gives exhaustive range of circumstances in which it is possible to carry them out. It is made the comparative analysis of these categories.

Keywords: secret investigative capacity (detective) actions, operational and detection activities, operational and detection case, traffic accidents.